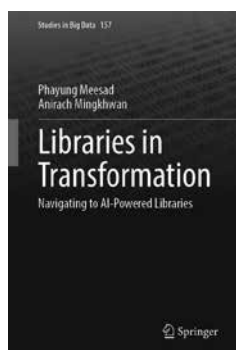

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Szanowni Państwo, Drogie Czytelniczki, Drodzy Czytelnicy, prowadzenie działu „Z lektur zagranicznych” jest dla mnie prawdziwym zaszczytem i dużym wyzwaniem. Postaram się godnie kontynuować dzieło śp. prof. Jacka Wojciechowskiego, który przez lata przybliżał treść najważniejszych publikacji i komentował najbardziej warte uwagi biblioteczne tematy.

Mam nadzieję, że wybór i sposób omówienia książek i artykułów okaże się dla Państwa interesujący i zachęci do osobistej lektury. Prezentowane na łamach „Z lektur zagranicznych” tytuły dostępne są w księgozbiorze podręcznym Czytelni Załuskich w Bibliotece Narodowej. Serdecznie zachęcam do odwiedzenia narodowej ksiąźnicy i skorzystania z największego w Polsce księgozbioru poświęconego sprawom bibliotecznym.

Phayung Meesad, Anirach Mingkhwan, *Libraries in Transformation. Navigating to AI-Powered Libraries*, Springer Cham, 2024.

Sztuczna inteligencja (AI – Artificial Intelligence) to jeden z najpopularniejszych tematów ostatnich lat. O jej zaletach i zagrożeniach zaczęto dyskutować nie tylko na łamach literatury naukowej i popularnonaukowej od 1997 r., gdy program Deep Blue pokonał arcymistrza szachowego Garriego Kasparowa. Sztuczna

inteligencja udowodniła, że może przewyższyć najgenialniejszą inteligencję ludzką.

Z jednej strony, wywołało to obawy, że maszyny zastąpią ludzi, a rewolucja ta przyniesie społeczeństwu na całym świecie więcej cierpienia niż rewolucja przemysłowa. Powstawały nawet listy zawodów najbardziej zagrożonych wymarciem, np. do 2050 r., na których umieszczano również bibliotekarzy. Z drugiej strony, rozwój sztucznej inteligencji otworzył zupełnie nowe perspektywy dalszej automatyzacji, usprawniania procedur i minimalizacji błędów oraz podnoszenia kreatywności i wydajności pracy przy jednoczesnym obniżaniu jej kosztów.

W efekcie prawie 20 lat po pierwszym zwycięstwie maszyny nad człowiekiem w wielu sektorach gospodarki, m.in. bankowości i finansach, handlu, transporcie, medycynie i branżach kreatywnych narzędzia sztucznej inteligencji używane są każdego dnia.

Rewolucja AI nie ominie bibliotek, więc ten temat od kilku lat regularnie pojawia się w dyskusjach bibliotekarzy na najważniejszych światowych i krajowych spotkaniach i konferencjach. W 2024 r. o jej możliwościach rozmawiali m.in. dyrektorzy bibliotek narodowych na posiedzeniu Konferencji Dyrektorów Bibliotek Narodowych (CDNL) w Brisbane w Australii. W październiku tego samego roku w czasie konferencji „Porozmawiajmy o bibliotekach”, zorganizowanej przez Bibliotekę Miejską w Łodzi, w której wzięło udział prawie 200 dyrektorek i dyrektorów bibliotek publicznych, o wykorzystywaniu sztucznej inteligencji w pracy bibliotek mówili m.in. dyrektor Biblioteki Narodowej dr Tomasz Makowski i prof. Wawrzyniec Rudolf z Uniwersytetu Łódzkiego. W wystąpieniach zwracano uwagę m.in. na potencjał nowoczesnych, inteligentnych narzędzi do katalogowania, przede wszystkim przedmiotowego, oraz do obsługi czytelników.

Książka *Libraries in Transformation. Navigating to AI-Powered Libraries*, która ukazała się w 2024 r. nakładem prestiżowego wydawnictwa Springer Cham, wpisuje się w nurt rozważań o możliwościach zastosowania sztucznej inteligencji w bibliotekarstwie. Autorzy swoje refleksje umieszczają w szerokim kontekście historycznym. Ewolucja bibliotek przedstawiona jest od czasów starożytnych po czasy cyfrowe. Dzięki temu książki ukazane są jako instytucje dynamiczne, stale dostosowujące swoje struktury i realizowane zadania do potrzeb użytkowników. Z tej perspektywy rewolucja AI wydaje się jedynie kolejną zmianą, a historia udowadnia, że zmiana jest na stałe wpisana w genotyp bibliotek.

Większość z dziesięciu rozdziałów książki poświęcona jest zastosowaniu sztucznej inteligencji w usługach cyfrowych. W tej właśnie tematyce specjalizują się autorzy publikacji. Phayung Meesad jest profesorem nadzwyczajnym na King Mongkut's University of Technology North Bangkok (KMUTNB) w Tajlandii, gdzie kieruje biblioteką uczelnianą, a wcześniej

pełnił m.in. funkcję dziekana i prorektora ds. akademickich i badawczych. Doktorat obronił na Oklahoma State University w Stanach Zjednoczonych. Specjalizuje się w sztucznej inteligencji, eksploracji danych, systemach rozmytych i sieciach neuronowych. Drugi z autorów, Anirach Mingkhwan również jest profesorem nadzwyczajnym KMUTNB. Doktorował się na Liverpool John Moores University w Wielkiej Brytanii. Jego zainteresowania badawcze obejmują sztuczną inteligencję, Internet Rzeczy (IoT), analitykę danych oraz systemy sieciowe.

Autorzy koncentrują się więc na zagadnieniach takich jak rola *big data*, AI i zbiorów cyfrowych w redefiniowaniu dostępu do wiedzy i komunikacji z użytkownikami. Ich zdaniem w wirtualnym świecie biblioteki stają się cyfrowymi latarniami oferującymi nowoczesne i bezpieczne narzędzia i usługi cyfrowe. Postulowany rozwój kolekcji oraz serwisów cyfrowych powinien opierać się na analizie danych zachowań użytkowników, ale z uwzględnieniem doświadczeń bibliotekarzy. Autorzy przytaczają przykłady najnowszych technologii stosowanych w nowoczesnych bibliotekach cyfrowych takich jak: Internet Rzeczy, blockchain, przetwarzanie języka naturalnego. Osobne rozdziały poświęcone są personalizacji, usprawnianiu nawigacji po zasobach i wykorzystywaniu chatbotów, a także grafom wiedzy, czyli sieciom powiązań między informacjami, zasobami i użytkownikami, które umożliwiają lepsze wyszukiwanie zbiorów. Jednocześnie autorzy nie zapominają o aspektach etycznych dokonującej się rewolucji AI. Refleksje w tym zakresie zawarte zostały w ostatnim rozdziale wraz z podsumowaniem korzyści i wyzwań związanych z wdrażaniem sztucznej inteligencji w bibliotekach.

Pisząc o możliwościach zastosowania sztucznej inteligencji w działalności bibliotek wypadało mi zapytać również samą zainteresowaną o jej stosunek do tej kwestii. Chat GPT piątej generacji, który został udostępniony 7 sierpnia 2025 r., wedle zapewnień swoich twórców gwarantuje rozumowanie i analizę danych na poziomie doktora w danej dziedzinie (GPT-4 miał być w tym porównaniu magistrem, a GPT-3 studentem). Na pytanie, jak sztuczna inteligencja może wspierać bibliotekarzy w realizacji pięciu praw bibliotekarstwa Ranganathana chat GPT-5 udzielił następujących odpowiedzi:

1. Książki są po to, aby je użytkować – „AI wspiera dostępność i ułatwia korzystanie ze zbiorów”, np. chatboty pomagają znaleźć książkę i wyjaśniają zasady korzystania z bibliotek, a systemy rekomendacji podpowiadają czytelnikom kolejne lektury.

2. Każdemu czytelnikowi jego książka – „AI personalizuje ofertę biblioteki dla różnych grup użytkowników”, np. rekomendacje książek dostosowane są do wieku i zainteresowań czytelnika oraz historii jego wypożyczeń.

3. Każdej książce jej czytelnik – „AI pomaga promować zbiory i łączyć książki z odbiorcami”, np. może katalogować zbiory przedmiotowo i nadawać deskryptory, a także analizować, jakie tematy są popularne i promować je w spersonalizowanych newsletterach z nowościami dla czytelników.

4. Oszczędzaj czas czytelnika – „AI usprawnia wyszukiwanie i obsługę użytkowników”, np. błyskawicznie przygotowuje zestawienie lektury rekomendowanych czytelnikowi, wraz z krótkimi abstraktami.

5. Biblioteka jest organizmem rosnącym – „AI wspiera rozwój i adaptację bibliotek do nowych wyzwań”, np. podpowiada, jakie działy księgozbioru rozwijać, analizuje odwiedziny czytelników i na tej podstawie sugeruje zmiany w układzie biblioteki, godzinach otwarcia i ofercie wydarzeń.

Sztuczna inteligencja widzi więc swoją rolę w: udostępnianiu książek, personalizacji oferty, promocji zbiorów, ułatwianiu wyszukiwania i ciągłym rozwoju instytucji. Zarazem jednak Chat GPT-5 podkreśla, że jego zadaniem jest wsparcie, a nie zastąpienie bibliotekarzy. AI to narzędzie do pracy, nowoczesny pomocnik bibliotekarza, a nie jego zastępca. Przyspieszy i ułatwi dostęp do zbiorów, ale to bibliotekarze budują relację z czytelnikiem, rozpoznają jego ukryte potrzeby opierając się na empatii i ludzkim doświadczeniu, organizują wydarzenia promujące czytelnictwo, a w swoich wyborach i decyzjach często kierują się intuicją. To dzięki bibliotekarzom czytelnicy przychodzą do bibliotek i chcą do nich wracać.

Podsumowując swoje rozważania sztuczna inteligencja stwierdza: „W praktyce biblioteka XXI w. powinna funkcjonować jako «partnerstwo człowieka i AI». Sądzę, że my, bibliotekarze, możemy się z tą tezą zgodzić.

*dr Maciej Szablewski
Kierownik Zakładu Udostępniania Zbiorów
Biblioteki Narodowej*

Tekst wpłynął do Redakcji 26 sierpnia 2025 r.